
MARI BOIERI CU STĂPÂNIRI ÎN ȚINUTUL NEAMȚ ÎN SECOLUL AL XV-LEA: MIHAIL LOGOFĂȚ. STUDIU PROSOPOGRAFIC

Paul Daniel Nedeloiu

Cuvinte-cheie: evul mediu, Țara Moldovei, Mihail Logofăt, boier, familie.

Introducere

Categorie socială dominantă a lumii medievale românești, boierimea a reprezentat timp de un mileniu (secolele IX-XIX) pătura socială din rândul căreia se alegeau domnii Țărilor Române și se recrutau dregătorii. Termenul „boier” derivă de la cel de „bolear”, de origine bulgară turanică, fiind preluat în limba română prin intermediul slavilor sudici¹. Pornind de la acest termen, dar invocând și alte argumente, unele dintre ele ținând, de pildă, de onomastică, unii dintre istoricii români² au susținut faptul că boierimea românească și-ar avea o origine alogenă, în speță în urmașii ultimelor neamuri migratoare (slavi, pecenegi, cumani), care au rămas definitiv în spațiul carpato-dunăreano-pontic, fiind asimilați etnic și lingvistic de populația majoritară – românii. Alți istorici, dimpotrivă, au susținut originea autohtonă a boierimii române.

¹ A. Agachi, I. Cașu, D. Dragnev, *Dicționar de istorie*, ed. a II-a, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p. 57, 58.

² P.P. Panaitescu, de exemplu, susține originea slavă a boierimii române. Vezi P.P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ed. a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 31.

Studiul de față este rezultatul unei mai vechi preocupări în ceea ce privește cercetarea istoriei ținutului Neamț în evul mediu³.

În cazul de față am căutat să identificăm rolul jucat de marele logofăt Mihail în viața politică a Țării Moldovei, stăpânirile sale funciare, dar și eventualele sale ctitorii. Modelul acestui tip de cercetare (prosopografie) a fost introdus în istoriografia românească de mai bine de un deceniu de către M.M. Székely, prin intermediul tezei sale de doctorat, intitulată *Sfetnicii lui Petru Rareș*⁴, model pentru care am subscriș și noi.

În lucrarea sa din 1971⁵, N. Stoicescu avea să sintetizeze principalele date despre marii dregători din Țările Române, incomplete însă, datorită faptului că la acea vreme nu se publicaseră decât două dintre colecțiile de documente *DRH* pentru Moldova, și acelea referitoare la secolul al XVII-lea⁶, iar colecțiile *DIR*, așa cum se știe, fiind alcătuite în grabă în anii '50 ai secolului trecut, la ordinul nomenclaturii comuniste, sunt lacunare, multe documente rămânând nepublicate. Despre Mihail (Mihul) logofăt reputatul cercetător scria că a fost unul dintre „cei mai reprezentativi boieri ai vremii sale”⁷, consemnând și faptul că a fost trimis de boierii moldoveni cu primul haraci la turci în anul 1456 și că, începând cu domnia lui Ștefan cel Mare, a fost nevoit să pribegască în Polonia, de unde a refuzat să se mai întoarcă, cu toate insistențele marelui voievod.

Principalele surse pe care se bazează cercetarea noastră sunt documentele interne și externe, publicate în colecțiile naționale de izvoare⁸.

³ P.D. Ojică, *Valea Albă din ținutul Neamț în secolele XV-XVII. Proprietatea boierească*, în *OpIst*, I, 1, 2000, p. 61-66. P.D. Nedeloiu, *Mari proprietari funciari în ținutul Neamț din secolul al XV-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea*, în *Magister*, 4, aprilie 2007, p. 50-52.

⁴ M.M. Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002, p. 34.

⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.

⁶ H. Chirca, *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. XIX (1626-1628), Editura Academiei, București, 1969; C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. XXI (1632-1633), Editura Academiei, București, 1971.

⁷ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 279. Vezi, de asemenea, și N. Grigoraș, *Logofătul Mihul*, în *SCI*, XIX (1946), p. 124; C.V. Dimitriu, *Un mare boier moldovean din prima jumătate a sec. XV-lea – logofătul Mihail-Mihul*, Tipografia Vulturul, București, 1932.

⁸ *Documenta Romaniae Historica (DRH)* și *Documente privind Istoria României (DIR)*. De asemenea, am avut în vedere și documentele publicate de M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, *Viața Românească*, Iași, 1931; vol. II, *Viața Românească*, Iași, 1932.

Familia

Marele logofăt Mihul (Mihail) este menționat pentru prima dată într-un document din 25 decembrie 1422⁹. La acea vreme era grămătic în cancelaria voievodului Alexandru cel Bun.

Despre familia¹⁰ acestuia documentele vremii ne lasă unele informații. Știm că pe tatăl său îl chema Iuga¹¹, acesta fiind o vreme preot („popa Iuga”¹²) iar apoi protopop¹³. Acest Iuga, pomenit pentru prima dată în documente în 1424, când Alexandru cel Bun îi dăruia satul Buciumeni (ținutul Suceava), mai avea un frate, pe Nan¹⁴. Atât Iuga, cât și Nan își aveau curtea în satul Buciumeni, fapt ce reiese din mai multe acte interne din prima jumătate a secolului al XV-lea. Astfel, într-un document din 1428¹⁵, referitor la o confirmare de ocini, se precizează că în satul Buciumeni își avea casa Nan; de asemenea, într-altul, din 1436¹⁶, se face specificarea că acolo își avea casa popa Iuga, fratele lui Nan, ceea ce înseamnă că amândoi frații își aveau curțile în satul respectiv.

Mihul a avut trei frați, pe Tador, pe Duma și pe Sica, primul fiind grămătic (menționat în această calitate în anii 1442¹⁷-1443¹⁸), iar cel de-al doilea fiind aprod în 1443¹⁹ și, doi ani mai târziu, postelnic²⁰. Un document din data de 15 martie 1490²¹ conține o informație referitoare la descendenții lui

⁹ DRH, A, vol. I, nr. 52, p. 77.

¹⁰ Pentru spița neamului lui Mihail logofăt vezi și M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, p. 506.

¹¹ Istoricul N. Grigoraș, referindu-se la acest Iuga protopop, arăta că el „a fost omul cumineniei și împăcării. Datorită misiunii de preot și priceperii lui a putut menține armonia și cuminenția în numeroasa familie a lui Alexandru cel Bun. Va fi fost reprezentantul domnesc și sfătuitorul de taină, legat de secretele dragostelor domnești. A avut însărcinarea să îngrijească de creșterea domnească a odraslelor dragostilor voievodului” iar în alt loc arată că „popa Iuga a fost unul dintre susținătorii doamnei Stanca, a ajutat pe fiul ei (Ștefan al II-lea – n.n.) în luptele cu Iliăș. A fost omul lor, omul ambițiilor, nevoilor, speranțelor și deznădejilor” – vezi N. Grigoraș, *Logofătul Mihul, boier moldovean din prima jumătate a secolului al XV-lea*, în *SudCercIst*, XIX, 1945, p. 124. Despre logofătul Mihul considera că ar fi fost implicat în complotul boierimii moldovene din anii 1470-1471, în timp ce el se afla în Polonia (*Ibidem*, p. 167), că deținea „afaceri comerciale” și „exploarări industriale”! (*Ibidem*, p. 141).

¹² DRH, A, vol. I, nr. 56, p. 82.

¹³ *Ibidem*, nr. 165, p. 232.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 77, p. 113.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 128, p. 181.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 221, p. 312.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 242, p. 345.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 228, p. 321.

²⁰ *Ibidem*, nr. 254, p. 359.

²¹ DRH, A, vol. III, nr. 71, p. 131.

Mihul logofăt. Acesta a avut o fiică, pe nume Marușca, și un văr primar, Dragoș Stănigescu (fiul lui Nan). În lucrarea sa, amintită anterior²², referindu-se la acest boier, N. Stoicescu îi amintește și pe cei trei frați ai acestuia.

După cum vom vedea, acești frați vor reuși să adune, vreme de 20 de ani (1436-1456), o avere impresionantă, ceea ce le-a sporit prestigiul social și a creat baza materială spre dobândirea unor dregătorii de prim rang. Astfel, Mihul va ajunge mare logofăt, iar Duma mare postelnic. Despre Sica, documentele interne nu ne oferă nici o informație, însă apare într-o însemnare de pe un manuscris cunoscut sub numele de *Evangheliarul pribegilor moldoveni în Polonia* (însemnare datată 25 iulie 1477), alături de ceilalți frați ai săi, Mihul (Mihail) logofăt și Duma²³.

Se poate observa faptul că la început (cca. 1424) familia lui Mihul nu era foarte bogată, fiind menționată ca stăpână doar peste satul Buciumeni și, din ceea ce ne indică sursele istorice, nu avea nici reprezentanți în dregătorii importante. Această situație avea însă să se schimbe în următoarele decenii.

Cariera

Cea mai veche mențiune a acestui boier este din 25 decembrie 1422²⁴, când era grămaticul voievodului Alexandru cel Bun. Ascensiunea lui Mihul începe odată cu anul 1425²⁵, când devine ispravnic de acte, lui revenindu-i misiunea de a scrie urice și de a atârna pecetea. Deși își păstrează dregătoria de grămatic, prin rolul încredințat el devine, până în anul 1443, omul de bază al logofătului. Această dregătorie i-a adus prestigiu între boierii țării, dar și însemnate venituri, cu care va cumpăra numeroase sate, în diverse ținuturi.

Cu aceeași atribuție este menționat și la 1 mai 1443 (acum era numit pisar²⁶). Din 29 noiembrie 1443 este amintit, pentru prima dată, în dregătoria de

²² N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 279; vezi și E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea 2 (1451-1510), ed. N. Densușianu, Editura Socec, București, 1891, p. 143.

²³ E. Turdeanu, *Oameni și cărți de altădată*, ed. Șt. S. Gorovei, M.M. Székely, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 67; vezi și I. Caproșu, E. Chiaburu (eds.), *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei. Un corpus*, vol. I (1429-1750), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 12, 13.

²⁴ *DRH, A*, vol. I, nr. 52, p.77.

²⁵ *Ibidem*, nr. 60, p. 87.

²⁶ *Ibidem*, nr. 227, p. 319; N. Stoicescu arată că la începutul secolului al XV-lea pisarii ocupau o poziție asemănătoare cu cea a logofeților, exemplificând cazul lui Iațco pisar, prezent alături de marii boieri ce au prestat, alături de Alexandru cel Bun, omagiu de vasalitate față de regele polon, la 1 august 1401. Vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Editura Academiei, București, 1968, p. 183, n. 219.

logofăt. Se observă că el este numit în această dregătorie după ce voievodul Ștefan al II-lea îl înlătură definitiv pe fratele său, Iliăș vodă. Câtă vreme cei doi frați au domnit împreună, Mihul a fost doar grămătic, chiar dacă de multe ori i s-a încredințat și misiunea de a atârna pecetea voievodală. Logofeți în această perioadă, 1435-1443, au fost: Deniș (1435-1439²⁷), Oancea (1436-1437²⁸), Sima (1438-1439²⁹) și Costea al lui Andronic (1440-1442³⁰), oamenii lui Iliăș voievod.

Dregătoria de logofăt avea să o îndeplinească în perioada (1443-1449, 1452-1456)³¹, mai precis în timpul voievozilor Ștefan al II-lea, Petru al II-lea, Alexandrel și Petru Aron. Nu este pomenit în documente din vremea voievozilor Roman al II-lea și Bogdan al II-lea. Importanța de care s-a bucurat în rândul boierimii moldovene reiese și din aceea că el a fost însărcinat, în urma scrisorii-somație primită de Petru Aron de la Mahomed al II-lea (5 octombrie 1455)³², să reprezinte Țara Moldovei în relațiile cu Imperiul Otoman, fiind trimis să negocieze plata primului haraci la sultan³³. Mărturie în acest sens stă cunoscutul document din 5 iunie 1456³⁴, dat de Petru Aron la Vaslui, unde se arată că „am rugat pe boierul nostru, pan Mihail logofăt, ca să plece la turci, să înlătore greutatea noastră, luând pe Dumnezeu în ajutor, și să ne facă nouă pace (...). Și am jurat și jurăm, cu această carte a noastră, panului Mihail logofăt, să nu spunem niciodată niciun cuvânt împotriva lui și, de asemenea, nimeni să nu poată spune împotriva lui că el a făcut acea dare, pentru că noi toți împreună l-am trimis să dea acea dare pentru nevoia noastră”³⁵.

În vremea lui Petru Aron el a îndeplinit și atribuția de sfetnic, fiind prezent în actele interne ale acestuia, pe lista sfetnicilor, în șase documente, toate din anul 1455³⁶.

Mihul încetează să mai fie logofăt odată cu domnia lui Ștefan cel Mare. Făcând parte dintre oamenii de încredere ai voievodului Petru Aron, el va fi nevoit să pribegească în Polonia, imediat după ce Ștefan iese învingător în confruntările cu

²⁷ DRH, A, vol. I, nr. 142, p.197; nr. 194, p. 274.

²⁸ *Ibidem*, nr. 148, p. 203; nr. 167, p. 234.

²⁹ *Ibidem*, nr. 185, p. 262; nr. 199, p. 283.

³⁰ *Ibidem*, nr. 203, p. 289; nr. 220, p. 311.

³¹ *Ibidem*, vol. I, nr. 242, p. 345; nr. 272, p. 386; nr. 286, p. 409; vol. II, nr. 5, p. 8; nr. 16, p. 18; nr. 58, p. 86.

³² M. Maxim, *Țările Române și Înalta Poartă. Cadrul juridic al relațiilor româno-otomane în Evul Mediu*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 83.

³³ Al. Grecu (P.P. Panaitescu), *Pe marginea folosirii izvoarelor cu privire la supunerea Moldovei la tributul turcesc (Vaslui, 1456)*, în SRIF, III, 5, iulie-septembrie, 1952, p. 195.

³⁴ DRH, A, vol. II, nr. 58, p. 86.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, nr. 49, p. 70; nr. 50, p. 72; nr. 51, p. 74; nr. 52, p. 75; nr. 53, p. 77; nr. 54, p. 79.

acesta, din primăvara anului 1457³⁷, unde a rămas până la sfârșitul vieții. Aici avea mai multe domenii, precum cel de la Lubkowicze, primit în 1459³⁸, fiind înzestrat cu privilegiul de către regele polon Cazimir al IV-lea Jagello, dispunând și de dreptul de a face comerț cu diferite obiecte fără a plăti vamă³⁹.

În tot acest timp, între 1457-1470, Ștefan cel Mare a încercat, în mai multe rânduri, să îl determine pe Mihul să revină în țară. Într-un prim salvconduct, din 13 septembrie 1457⁴⁰, marele voievod îl asigură că l-a iertat și i-a întors ocinile confiscate: „te-am iertat și am alungat toată mânia și toată dușmănia din inima noastră. Și nu vom pomeni niciodată, în veci, cât vom trăi, de vorbele și faptele trecute, ci te vom milui și te vom ține în mare cinste și dragoste, deopotrivă cu boierii noștri credincioși și cinstiți”⁴¹. Este greu de spus dacă domnitorul dorea cu adevărat să îl ierte pentru susținerea pe care i-a acordat-o lui Petru Aron, sau dacă dorea să-l atragă într-o cursă, spre a-l pedepsi. Totuși, unii dintre boierii refugiați în Polonia cu Petru Aron, precum Duma Braevici și Stanciul Marele, s-au întors în țară în anii ce au urmat, dobândind dregătorii de prim rang și făcând parte dintre sfetnicii lui Ștefan cel Mare⁴². Au urmat alte trei salvconducte date de Ștefan cel Mare în anii 1460⁴³, 1468⁴⁴ și 1470⁴⁵, toate fără rezultat, fostul logofăt Mihail preferând să rămână în Polonia.

Știm că în anul 1485, cu prilejul depunerii omagiului de vasalitate de la Colomeea, Mihul logofăt încă mai era în viață, voievodul moldovean fiind convins de către suveranul polon să îi dea un nou salvconduct prin care să i se permită reîntoarcerea în țară și să i se restituie averile confiscate⁴⁶. Cu toate că Ștefan cel Mare a acceptat să îi dea un nou salvconduct⁴⁷, nu avem vreo dovadă că acesta s-ar fi întors din pribegie, cel mai probabil rămânând în Polonia până la sfârșitul vieții⁴⁸.

³⁷ Șt. S. Gorovei, M.M. Székely, *Princeps omni laude maior. O istoria a lui Ștefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 15.

³⁸ N. Grigoraș, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 163.

³⁹ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, nr. CV, p. 125; nr. CXI, p. 132.

⁴⁰ *DRH, A*, vol. II, nr. 66, p. 97, 98.

⁴¹ *Ibidem*, p. 98.

⁴² N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 269 (Duma Braevici), p. 285, n. 1 (Stanciul Marele).

⁴³ *DRH, A*, vol. II, nr. 89, p. 127.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 152, p. 221, 222.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 169, p. 254.

⁴⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 168, 169.

⁴⁷ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, nr. CCLVIII, p. 288. Prin acest ultim salvconduct, Ștefan cel Mare îi oferea dreptul de a se reîntoarce în Moldova și îi restituia averile confiscate.

⁴⁸ M. Costăchescu considera că s-a întors în țară, murind la puțină vreme după 10 aprilie 1470. El își susținea ideea pe baza faptului că urmașii lui Mihul logofăt vindeau la data de 15 martie 1490 (vezi *DRH, A*, vol. III, nr. 71, p. 131) părți din averea acestuia (vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, Iași, 1931, p. 504). Reputatul editor omite însă faptul că la Colomeea, în anul 1485, lui Ștefan cel Mare i se cere, de către regele

Stăpâniri funciare

Averea familiei lui Mihail consta la început, în deceniul 3 al secolului al XIV-lea, din două sate situate în ținutul Suceava: Buciumenii, aflat în „hotarul lui Dragoș”⁴⁹, dăruit în 1424 de Alexandru cel Bun popii Iuga și fratelui acestuia, Nan, și Stânigenii, dăruit de același voievod lui Nan, în anul 1428⁵⁰. Aproximativ acestei familii mai întâi de voievodul Alexandru cel Bun, apoi de fiii acestuia, Ilie și Ștefan, avea să-i aducă ascensiunea socială. În aceeași perioadă, Mihail devine grămaticul lui Alexandru cel Bun (1422)⁵¹, ceea ce coincidea cu sporirea averii deținută până la acea vreme de familia sa. Rând pe rând, în următoarele decenii, atât Mihail, cât și ceilalți membri ai familiei sale (tată, frați), vor dobândi numeroase sate, răspândite în ținuturi precum: Suceava, Cernăuți, Neamț, Iași, Roman, Orhei, Lăpușna, Fălciu, Bârlad și Tutova.

La 24 aprilie 1434 Mihail grămatic, împreună cu tatăl său, popa Iuga, dețineau deja 14 sate și seliști, confirmate de voievodul Ștefan al II-lea⁵²; unele dintre acestea fuseseră cumpărate, altele dăruite, în vremea lui Alexandru cel Bun: „i-am dat și i-am întărit, în țara noastră, în Moldova, dania părintelui nostru”⁵³. Este vorba despre Buciumeni, unde le era casa, Mitești, Ciorsăcești, Radeșani (ținutul Suceava⁵⁴), Mânzați, Temeșeni, Lălești, Hălmăgești, „satul unde este jude Mihaiu”, aflat la obârșia Strajnicului „satul unde a fost Mihnea din Bahnă”, „satul unde este Balan din Strâmba”(ținutul Tutova)⁵⁵, un loc din pustie, pe Bașeu, „mai jos de iazul lui Baliță” și seliștea lui Oțel, pe Podraga (în ținutul Dorohoi). În plus, mai dispuneau și de râul Strâmba, „de la obârșie până la gură”, din ținutul Tutova.

Doi ani mai târziu, la 7 decembrie 1436, Iuga (acum devenit protopop), și fiul său Mihail („Mihul”, în document), mai primeau din partea voievozilor Ilie și Ștefan al II-lea, în afară de confirmarea ocinilor lor, și satul „unde este Mihail

Poloniei, să îl recheme în țară pe Mihul și să-i restituie averile. Așadar, la 15 septembrie 1485 acest boier încă mai era în viață și se afla în Polonia.

⁴⁹ DRH, A, vol. I, nr. 56, p. 82.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 77, p. 113.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 52, p. 77.

⁵² *Ibidem*, nr. 128, p. 181; nr. 129, p. 182.

⁵³ *Ibidem*, nr. 129, p. 182.

⁵⁴ C. Burac, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academica, București, 2002, p. 592 (Ciorsaci), p. 597 (Mitești), p. 600 (Rădășeni).

⁵⁵ Chiar dacă ținutul Tutova este atestat un an mai târziu, în 1435, el exista încă din vremea lui Alexandru cel Bun; vezi și D. Moldovanu, *Introducere la Tezaurul toponimic al României, Moldova, vol. I, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale, 1772-1988, Partea I, A. Unități simple (Localități și moșii)*, A-O, Editura Academiei Române, București, 1991, p. XII; de asemenea, vezi și C. Burac, *Ținuturile Țării Moldovei ...*, p. 154.

Colici”⁵⁶, la Conovițe, în ținutul Fălciu. Cei doi voievozi le mai dăruiau, în anul 1439⁵⁷, satul Cozareuți, pe Răut, prisăci la gura Ohrincei și o grădină la Nistru (toate în ținutul Orhei), două cuturi la Prut, în dreptul Podolenilor, satul Jigărenii – „amândouă judeciile” (ținutul Iași), satul unde a fost Barbă Stan, pe Strâmba și Strâmnoasa (ținutul Tutova).

La 6 martie 1443⁵⁸ Mihul pisar cumpăra satul Săseni, pe Cotovțea, din ținutul Orhei, de la Ion Boldor, cu suma de 50 de zloți. Ștefan al II-lea îi confirma cumpărarea și, în plus, îi dăruia un sat sub Botne, „mai jos de Lucani”, prisaca lui Vrabie, lângă Săseni și locuri de mori pe Cotovțea, toate în același ținut, Orhei.

De altfel, acest fenomen se observă și în alte documente: Mihul cumpără un sat sau două, iar vodă îi mai dăruiește altele (de obicei, mai mult decât a cumpărat acesta !), semn al prețurii de care se bucura. Așa se întâmplă la 4 mai 1443⁵⁹, când același Mihul pisar cumpăra de la Andreico și de la fratele acestuia jumătate din satul Bălănești, pe Tutova și Lieștii, ambele în ținutul Tutova. Ștefan al II-lea, confirmându-i cumpărătura, îi mai dăruia și jumătate din Copoșești, pe Șomuz, ținutul Suceava, iar unui frate de-al său, lui Duma aprod, îi dăruia satul „care a fost a lui Vlad Matus”⁶⁰, din ținutul Roman.

Mihul pisar, împreună cu alt frate al său, Tador grămătic, aveau să mai primească de la același Ștefan al II-lea, la data de 30 mai 1443, câteva posesiuni în ținutul Hârlău: seliștea unde a fost Oană Berbec, pe Miletin, o moară pe Miletin, satul unde a fost Berchis, satul unde a fost Eremia, satul unde a fost Hodor Burciuc și „pădurea cea mare, care este lângă Miletin”⁶¹.

Odată ce a avansat în dregătoria de logofăt în cancelaria lui Ștefan al II-lea, Mihail și-a sporit și mai mult averea, prin cumpărări, dar mai ales prin acte de danie ale voievodului.

Astfel, la 18 februarie 1445, Mihail logofăt primea de la Ștefan al II-lea un sat pe Siret, Ciumălești, din ținutul Suceava, ca răsplată pentru „dreapta și credincioasa” sa slujbă⁶². I se mai adăuga, cu aceeași ocazie, și seliștea lui Iuga Pătrunicherul, din ținutul Hârlău.

La 5 aprilie 1445⁶³ Mihail cumpăra de la fostul logofăt Costea al lui Andronic, cu suma de 50 de zloți și un cal, seliștea Stănigești, „cu toate hotarele sale vechi, ce au ascultat din veac de acest sat pe timpul lui Stăniga”. Cum unui

⁵⁶ Din secolul al XVII-lea s-a numit Coliceni, azi se numește Corni Albești, comuna Albești, județul Vaslui; vezi *DRH, A*, vol. I, *Indice de nume*, p. 447.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. I, nr. 196, p. 277.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 225, p. 315, 316.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 228, p. 321.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 234, p. 331.

⁶² *Ibidem*, nr. 252, p. 356.

⁶³ *Ibidem*, nr. 254, p. 359.

nepot al lui Mihail i se spunea „Stănigescul” (Dragoș Stănigescul⁶⁴, fiul lui Nan), este foarte posibil ca acest Stănigă să fie un strămoș al logofătului, poate chiar bunicul său. Conform „tradiției”, atât Mihail logofăt, cât și fratele său Duma (acum postelnic), mai primeau, cu această ocazie, din partea lui Ștefan al II-lea și alte „domenii” – în cazul de față în ținutul Bârlad: „satul unde a fost Ciunca Giurgiu”, „satul unde a fost Ciunca Stan”⁶⁵, mănăstirea lui Ciunca Stan; de asemenea, Mihail logofăt primea și „un loc în pustie”, anume seliștea Gavrilăuți, ca să-și întemeieze sat (în ținutul Cernăuți, aproape de granița cu Polonia⁶⁶).

Acest lucru se va întâmpla în mai puțin de un an, deoarece la 25 ianuarie 1446 deja fusese întemeiat satul Gavrilăuți, confirmat la acea dată de același Ștefan al II-lea: „i-am dat și i-am întărit satul de la graniță, aproape de Sneatin, anume Gavrilăuți, pe care el însuși l-a întemeiat din pustie”⁶⁷. În plus, voievodul îi mai dăruia un sat din ocolul său domnesc de la Piatra lui Crăciun⁶⁸, anume Vânători, situat pe Bistrița (ținutul Neamț), și șase sălașe de țigani. Este, de fapt, singurul sat din ținutul Neamț stăpânit de către acest boier, confirmat și în anii următori.

În vremea voievodului Petru al II-lea, în anul 1448, logofătul Mihail avea să câștige un proces, judecat chiar de domn, împotriva boierului Stan Poiană⁶⁹, care-i contesta dreptul de a stăpâni două sate în ținutul Tutova: „unde a fost Drăguș Teameș” și „unde a fost bătrânul Teameș Petru”⁷⁰. Se pare că satele îi fuseseră luate pe nedrept⁷¹ acestui Stan Poiană de către Ștefan al II-lea și date apoi lui Mihail și tatălui acestuia, Iuga. Acum însă are câștig de cauză tot Mihail logofăt. În același an Petru al II-lea îi dăruia și locul morilor domnești din târgul Baia, „ca să-și facă mori și ori ce va fi voia lui”⁷² împreună cu dreptul de a-i

⁶⁴ *Ibidem*, vol. III, nr. 71, p. 131.

⁶⁵ Sate dispărute astăzi, însă localizate de editorii *DRH, A*, vol. I, în apropierea satului Cerțești, comuna Cerțești, județul Galați; vezi *Ibidem, Indice de nume*, p. 446.

⁶⁶ C. Burac, *Așezările Țării Moldovei din epoca lui Ștefan cel Mare*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2004, p. 71.

⁶⁷ *DRH, A*, vol. I, nr. 260, p. 369.

⁶⁸ Este vorba despre târgul Piatra, numit din secolul al XIX-lea Piatra Neamț.

⁶⁹ *DRH, A*, vol. I, nr. 286, p. 409.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ La 30 martie 1492 Ștefan cel Mare îi întărea lui Stan Poiană, desigur acum ajuns la adânci bătrâneți, satul Cârnești (Cornești), din ținutul Neamț (*Ibidem*, vol. III, nr. 112, p. 220, 221); vezi și Al. I. Gonța, *Unele aspecte ale politicii interne a lui Ștefan cel Mare*, în *StudRevIst*, X, 4, 1957, p. 100. Ținând seama de faptul că Mihail l-a urmat pe voievodul Petru Aron în Polonia, credem că Ștefan cel Mare i-a restituit lui Stan Poiană satul pentru care se judecase cu Mihail.

⁷² *DRH, A*, vol. III, nr. 279, p. 396.

pedepsi pe toți cei care, fiind în cuprinsul stăpânirilor sale de lângă aceste mori, nu ar duce grânele la morile respective.

Începând cu deceniul 6 al secolului al XV-lea, logofătul Mihail cumpără cu insistență sate situate în special în ținuturile de la granița cu Polonia: Cernăuți și Hotin. Un atare comportament poate fi explicat în condițiile în care el a îndeplinit dregătorii sub conducerea unor voievozi ce aveau susținerea Poloniei, precum Iliăș, Ștefan al II-lea, Alexandrel și Petru Aron. Stăpânirea unor sate aflate la granița cu regatul polon îi oferea prilejul unui refugiu rapid, ceea ce și avea să se întâmple în primăvara anului 1457, când Ștefan cel Mare a urcat pe tronul Țării Moldovei.

În sprijinul acestei observații mărturie stau o serie de acte externe, din care constatăm că în acea perioadă logofătul Mihail primea, din partea regelui Poloniei și a unor nobili polonezi, atât făgăduieli de ocrotire în caz de primejdie, cât și stăpâniri funciare în regatul vecin. Nu cunoaștem însă ce servicii va fi făcut acesta statului polon, pentru care primea asemenea avantaje.

Un act datat circa 8 august 1451⁷³ ne arată că la acea dată Mihul era refugiat în Polonia și se împăca cu nobilul Ian Buceațchi din Litvinov, care îi promitea „prietenie credincioasă până la sfârșitul vieții” și suma de 50 de grivne⁷⁴. Doi ani mai târziu, la 28 septembrie 1453⁷⁵, alți doi nobili poloni, Predbor de Conețpole și Ioan Cmita, făgăduiau lui Mihul logofăt, în numele regelui Cazimir al IV-lea al Poloniei, un venit anual de 100 de mărci. Mai multe avantaje avea să primească peste un an, la 24 martie 1454⁷⁶, când familia Buceațchi oferea lui Mihail două sate în sudul Poloniei, lângă Coropeț, anume Novosealț și Cosmirin. În plus, în caz de vreo primejdie, Mujiło și Bartoș Buceațchi îi ofereau locuri de refugiu cetățile Sneatin, Colomeea și Coropeț. „Vrând să ni-l facem pe pan Mihail, logofăt al Moldovei ca frate și prieten veșnic și pe frații lui și pe alți prieteni ai lui să-i plecăm cătră noi, i-am dat lui la orice întâmplare, Doamne, să n-o dai, când i s-ar întâmpla să iasă din Țara Moldovei și înaintea vreunui atac și să vie în cetatea Sneatin, cu jupâneasa lui, cu copiii și cu slugile, i-am dat lui jumătate din vamă și moara târgului. Iar dacă ar vrea să se așeze în Colomeea, i-am dat jumătate din moară și jumătate din vama de la Colomeea. Iar dacă ar dori să se așeze în Coropeț, îi dăm târgul Coropeț cu vama, cu moara și satul Steanca”⁷⁷.

⁷³ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, 1932, p. 802, 803.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 803.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 804.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 805.

⁷⁷ *Ibidem*.

Mai mult, în anul 1456 atât Mihail logofăt, cât și frații acestuia, Duma și Toader, cu familiile lor, au primit din partea regelui Poloniei și un salvconduit prin care li se garantau locurile de refugiu din cetățile Camenița, Colomeea, Drohobuz și „celelalte cetăți și orașe ale regatului nostru”⁷⁸. Cu asemenea avantaje în regatul polon nu este de mirare faptul că în acea perioadă Mihail își va vinde ocinile din sudul Moldovei, cumpărând altele în ținuturile de graniță, pentru a-și apropia stăpânirile din Moldova de cele din Polonia.

Astfel, în anul 1452 Mihail logofăt cumpăra de la boierul Manu „al lui Globnicu”⁷⁹ trei sate în ținutul Cernăuți: Ivancăuți, Pogorilăuți și Hatcintți. De unde proveneau sumele necesare unor asemenea achiziții putem întrevădea din mai multe documente ulterioare: atât Alexandrel vodă (20 iunie 1453⁸⁰), cât și Petru Aron (2 iulie 1455⁸¹) îi reconfirmă „ocinile sale drepte”, între care nu se mai află satele din sudul Țării Moldovei, cele din ținuturile Bârlad, Fălciu și Tutova! Putem, așadar, să presupunem că din vânzarea acelor sate⁸² se strânseseră sumele cu care marele logofăt își cumpărase alte sate, dar situate în nordul extrem al țării. Este foarte posibil ca în această perioadă (1454-1456) să fi vândut și satul Vânători, din ținutul Neamț, deoarece el îi mai este confirmat doar de către voievodul Alexandrel, la 20 iunie 1453⁸³, după care nu se mai regăsește în reconfirmările ulterioare ale ocinilor sale.

În vremea lui Petru Aron, la 2 iulie 1455⁸⁴, Mihail logofăt dispunea de un „domeniu” compus din: curtea lui, pe Siret, „unde a fost Neagoe”; Părtănoșii, un sat la gura Pobratei, „unde este jude Cârstea și Danciul, amândouă judeciile”; Heciul și Valea Seacă (pe care le cumpărase de la fiii boierului Neagoe), toate în ținutul Suceava; Procopeni, Izbișcea și prisaca lui Bileac de pe Nistru, în ținutul Orhei; Gavrilăuți, Ivancăuți și Pogorilăuți în ținutul Cernăuți, precum și Rașcăuții, sat din ținutul Hotin, cumpărat de la Mândrea Jumătate. Se observă faptul că dispăruseră posesiunile sudice, din ținuturile Bârlad, Tutova și Fălciu.

Totată această avere, construită cu deosebită migală vreme de peste 30 de ani (1424-1456), avea să fie confiscată de către Ștefan cel Mare, la scurtă vreme după preluarea domniei. Astfel, pentru Mihail logofăt începea ultima etapă a vieții sale, pribegia în Polonia.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 807.

⁷⁹ *DRH, A*, vol. II, nr. 21, p. 24.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 33, p. 46.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 48, p. 68.

⁸² Actele nu ni s-au păstrat, fiind probabil pierdute.

⁸³ *DRH, A*, vol. II, nr. 33, p. 46.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 48, p. 68.

Activitatea de ctitor

Deși se cunosc multe documente care fac referire la stăpânirile funciare ale acestui boier, în ele nu găsim informații despre eventuale acte de ctitorie ale sale sau danii către lăcașurile religioase. Refugiindu-se în Polonia, Mihail logofăt a avut grijă să-și ia cu el și uricele ce-i confereau dreptul de stăpânire asupra ocinilor sale, desigur în speranța că noul voievod, Ștefan cel Mare, nu va domni mult și va putea să se reîntoarcă în țară, revendicându-și ocinile confiscate.

Cu toate că sunt destul de numeroase, respectivele acte nu prezintă și informații de această natură, cu o sigură excepție: un document din 5 aprilie 1445⁸⁵, unde se precizează că Ștefan al II-lea i-a dăruit lui Mihail logofăt, printre altele, „mănăstirea lui Ciunca Stan”, în ținutul Bârlad; este posibil ca, odată ce a primit această mănăstire, să se fi îngrijit de bunăstarea ei, însă documentele nu ne lasă nici o informație în acest sens. Se știe faptul că, la vremea respectivă, boierii puteau dispune de mănăstiri ca de un bun patrimonial, pe care aveau dreptul să le vândă, să le dăruiască sau să le lase moștenire⁸⁶. Două exemple, în acest sens, de boieri ce stăpâneau mănăstiri în secolul al XV-lea sunt frații Șteful și Cernat (Bodea ?⁸⁷) Ploscar, care la 15 iulie 1448⁸⁸ dețineau o mănăstire pe Cracău, în ținutul Neamțului, ce le era confirmată de Petru al II-lea, și frații Sima, Ciopei și Mihul sluger, ce stăpâneau la 14 aprilie 1475⁸⁹ Mănăstirea Durnești.

Un indiciu că Mihail a fost miluitor al unor lăcașuri religioase îl găsim în *Pomelnicul de la Bistrița*, unde este trecut atât el, cât și părinții săi: popa Iuga și Dușca⁹⁰. Nu ar fi fost trecut în pomelnic, între boierii miluitori ai mănăstirii, dacă nu ar fi făcut danii acesteia. În plus, însemnarea din *Evangheliarul pribegilor moldoveni în Polonia*⁹¹ lasă să se înțeleagă că a avut activități de ctitor în țara de adopție. Ținând seama de faptul că, cel mai probabil, fostul mare logofăt era ortodox, iar acum era nevoit să locuiască într-un spațiu catolic, este posibil să fi ctitorit, singur sau împreună cu alți pribegi moldoveni, o biserică pe domeniile ce le stăpânea, căreia să-i fi dăruit și acel *Evangheliar*.

⁸⁵ *Ibidem*, vol. I, nr. 254, p. 359.

⁸⁶ M. Crăciun, *Semnificațiile ctitoririi în Moldova medievală. O istorie socială a religiei, în Național și universal în istoria României. Studii oferite prof. dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 163.

⁸⁷ P. Păltănea, *Cernăteștii de la ținutul Covurlui și domeniul lor familial*, în *ArhGen*, VI (XI), 1-4, 1999, p. 171.

⁸⁸ *DRH, A*, vol. I, nr. 280, p. 398.

⁸⁹ *Ibidem*, vol. II, nr. 199, p. 300.

⁹⁰ D.P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, București, 1941, p. 102.

⁹¹ E. Turdeanu, *op. cit.*, 1997, p. 67; vezi și I. Caproșu, E. Chiaburu (eds.), *op. cit.*, vol. I (1429-1750), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 12, 13.

**BOYARS WITH POSSESSIONS IN NEAMȚ COUNTY
IN THE XVth CENTURY: MICHAEL THE CHANCELLOR.
PROSOPOGRAPHIC STUDY**

Abstract

Keywords: Middle Age, Moldavia, Michael the Chancellor, boyar, family.

This study is the result of earlier concerns regarding research in medieval history Neamț County, previously embodied in several articles on this topic. This time, the prosopografic present study, we sought to reconstruct political and economic development, of a high official of the XVth century, which ruled, inter alia, land areas in Neamț County. It is the great chancellor Michael gentleman that has enjoyed great importance in times voivodes Stephen II (1433-1437), Alexăndrel (1452-1454) and Petru Aron (1451-1452, 1454-1457).

Based on this research is the land ownership papers published in various collections of medieval sources. Documents that I had allowed me the importance of compiling overviews of political and social role that this boyar had by middle of the XVth century, until 1457, when Stephen the Great reached Voivode of Moldavia, event marking the escape of Michael the Chancellor in Poland, where he would remain until the end of his life. Wealth of ability, painstakingly built in three decades of the XVth century, helped to secure important lords and royal powers to the Court, culminating so high chancellor since 1443, which the governor will hold until 1457. In the latter year, as I already said thanks to the support he has offered to Voivode Peter Aaron, he is forced to flee in Poland, while the throne of Moldavia reached its rival, Stephen the Great.

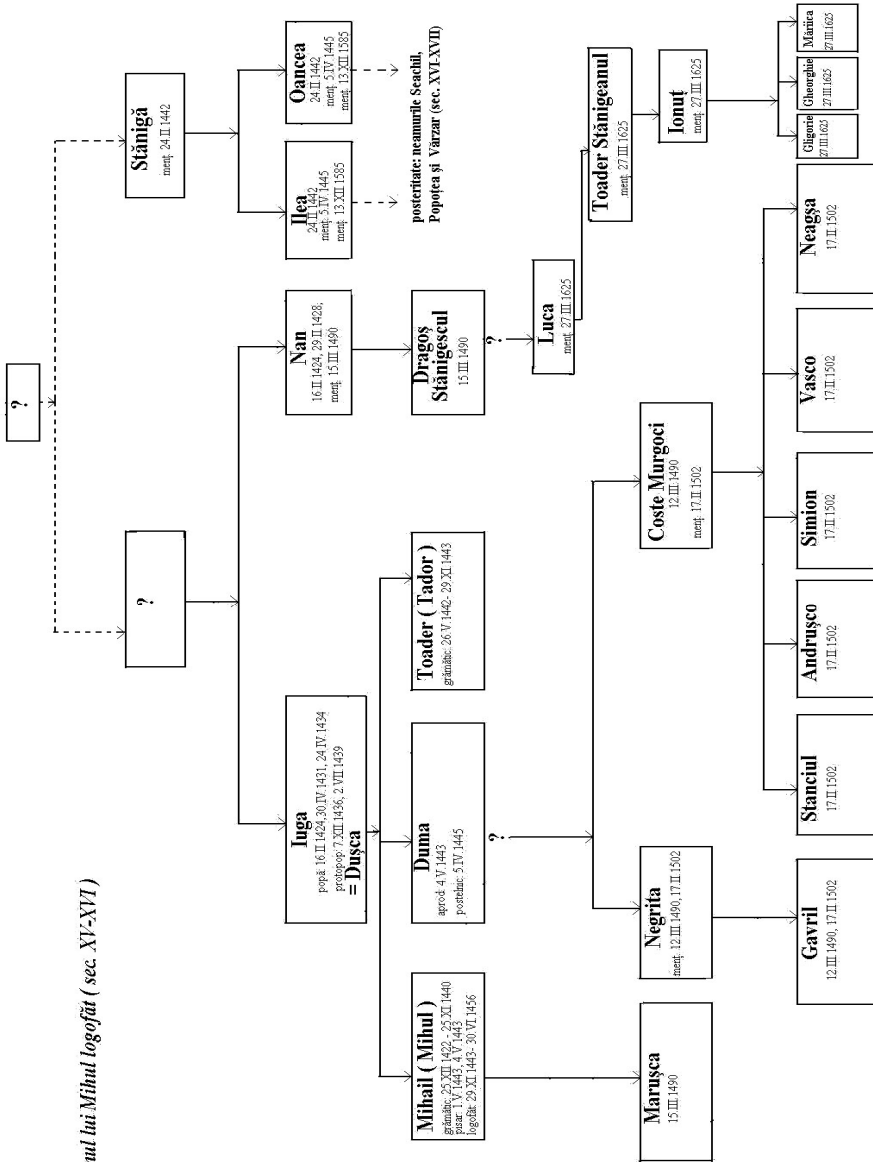
Although he held many villages, forests, water, peasants and gypsies room, scattered in various provinces, in Neamț County has ruled only one village: Vânători, located in Bistrița river valley, near Piatra lui Crăciun.

LIST OF ANNEXES

Anexe A. The family of Michael the Chancellor (XVth - XVIth centuries).

Anexe B. Possessions of Michael the Chancellor.

Neamul lui Mihut logofăt (sec. XV-XVI)

Anexa A. Spița neamului lui Mihail (Mihul) logofăt (secolele XV-XVI)

DREGĂTORII ATRIBUȚII	STĂPÂNIRI ÎN ȚINUTUL NEAMȚ	SURSA	STĂPÂNIRI ÎN ALTE ȚINUTURI	SURSE
grămătic: 1422, 1425, 1428-1429, 1438-1443; pisar: 1443; logofăt: 1443-1447, 1449, 1452-1456;	1. pricaturile de lângă Vânători; 2. Vânători	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 260, p. 369.	în ținutul Bârlad: 1. mănăstirea lui Ciunca Stan; 2. sat „unde a fost Ciunca Giurgiu”; 3. sat „unde a fost Ciunca Stan”.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 254, p. 359.
sfetnic: 1455.			în ținutul Cernăuți: 1. Gavrilăuți.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 254, p. 359.
			2. Hatcintși; 3. Ivancăuți; 4. Pogorilăuți.	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 21, p. 24.
			5. Șirăuți (1/2).	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 33, p. 46.
			în ținutul Dorohoi: 1. loc din pustie, pe Bașeu; 2. seliștea lui Oțel.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 128, p. 181.
			în ținutul Fălciu: 1. satul „unde este Mihail Colici”.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 165, p. 232.
			în ținutul Hârlău: 1. Giulești.	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 33, p. 46.
			2. iaz pe Jijioara Seacă.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 252, p. 356.
			3. moară pe Miletin; 4. „pădurea cea mare”, lângă Miletin; 5. sat „unde a fost Berchis”; 6. sat „unde a fost Eremia” (Eremiești); 7. sat „unde a fost Hodor Burciuc”.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 234, p. 331.

MIHAIL (MIHUL) LOGOFĂT

			8. seliștea lui Iuga Pătrunicherul.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 252, p. 356.
			9. seliștea lui Oană Berbece.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 234, p. 331.
			10. Stejerii.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 252, p. 356.
			în ținutul Hotin:	<i>DRH, A,</i> vol. II, nr. 33, p. 46.
			1. Rașcăuți.	
			în ținutul Iași:	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 196, p. 277.
			1. Podoleni (două cuturi).	
			în ținutul Orhei:	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 196, p. 277.
			1. Cozareuți.	
			2. Fântâna Albă; 3. Izbișcea.	<i>DRH, A,</i> vol. II, nr. 33, p. 46.
			4. locuri de mori pe Cotovțea.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 225, p. 315, 316.
			5. prisaca lui Bileac.	<i>DRH, A,</i> vol. II, nr. 48, p. 68.
			6. prisaca lui Vrabie.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 225, p. 315, 316.
			7. prisăci la Nistru.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 196, p. 277.
			8. Procopeni.	<i>DRH, A,</i> vol. II, nr. 33, p. 46.

			9. sat „unde a fost Negru Iuga”; 10. Săseni.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 225, p. 315, 316.
			în ținutul Suceava:	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 33, p. 46.
			1. Berindeești.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 56, p. 82.
			2. Buciumeni.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 129, p. 182.
			3. Ciorsăcești.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 252, p. 356.
			4. Ciumălești.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 228, p. 321.
			5. Copoșești (1/2).	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 33, p. 46.
			6. „curtea lui Neagoe”, pe Siret; 7. Heci.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 279, p. 396.
			8. locul morilor domnești din târgul Baia.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 129, p. 182.
			9. Mitești.	<i>DRH, A</i> , vol. II, nr. 33, p. 46.
			10. Părtănoși; 11. Pobrata.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 129, p. 182.
			12. Radeșani.	<i>DRH, A</i> , vol. I, nr. 254, p. 359.
			13. Stănigești.	

			14. Tomiști.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 103, p. 153.
			15. Valea Sacă; 16. Verijani.	<i>DRH, A,</i> vol. II, nr. 33, p. 46.
			în ținutul Tecuci: 1. Bălănești.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 228, p. 321.
			în ținutul Tutova: 1. Hălmăgești; 2. Lălești.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 129, p. 182.
			3. Liești (părți).	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 228, p. 321.
			4. Mânzați.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 129, p. 182.
			5. Râul Strâmba, „de la obârșie până la gură”.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 165, p. 232.
			6. sat la obârșia Strajnicului.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 129, p. 182.
			7. sat „unde a fost Drăguș Teameș”; 8. sat „unde a fost Teameș Petru”.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 286, p. 409.
			9. sat „unde este Balan din Strâmba”.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 128, p. 181.
			10. sat „unde este Barbă Stan”.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 165, p. 232.
			11. sat „unde este Miclea din Bahnă”.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 128, p. 181.

				12. Străminoasa.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 196, p. 277.
				13. Strâmba; 14. Temeșești.	<i>DRH, A,</i> vol. I, nr. 129, p. 182.

Anexa B. Stăpânirile funciare ale marelui logofăt Mihail (Mihul)